

Viime vuosikymmenten merkittävimpiin ja kansainvälisesti noteeratuimpiin suomalaisiin kasvatuksen ja koulutuksen tutkijoihin kuuluva Risto Rinne jäi eläkkeelle pari vuotta sitten ja täytti hiljattain 70 vuotta. Emeritusprofessori pohtii *Koulu ja menneisyys* -vuosikirjan haastattelussa paitsi peruskoulun olemusta ja merkitystä, myös laajemmin koulutuspolitiikan muutoksia ja niihin vaikuttaneita tekijöitä.

Aloittelimme jutustelua nykyhetken tunnoista ja toimintatavoista: mitä maailma ja koulutus näyttävät aktiivisen emerituksen vinkkelistä? Risto Rinne nosti yleisellä tasolla lyhyt- tai likinäköisyyden sekä toisaalta kontekstittomuuden silmiinpistäväksi piirteeksi koulutusta koskevassa keskustelussa. Valitettavasti ilmiö on tuttu myös yliopistoissa ja siitä on syytä olla huolissaan.

Peruskoulun taustasta keskusteltaessa Rinne kertasi pitkän tien vuoden 1866 kansakouluasetuksesta ja sen uudistamisesta oppivelvollisuuden kautta peruskoulun lähtökohtiin. Niissä olennaisinta oli sitoutuminen yhtenäiskouluperiaatteeseen vanhan ja varhaisiin valintoihin pohjanneen rinnakkaiskoulujattelun sijasta. Oppikoulunkäynnin suosion kasvu loi

paineita tämän ennen ”yläluokalle” tyypillisen kouluväylän avautumisesta laajempien kansankerrosten lapsille ja raivasi sitä kautta tietä koko ikäluokan yhtenäisen koulutuksen hyväksymiselle. Näin peruskoulu kytkeytyi osaksi pitkää, 1800-luvulta alkanutta, kansan- ja perusopetuksen modernisoimisen ketjua

Toisaalta peruskoulu-uudistus oli yksi aikakautensa isoista koulutuksellisista reformeista, joiden tausta Rinteen mukaan oli yhteiskuntarakenteellisessa muutoksessa, siirtymisessä ruumiillisen työn hallitsemasta maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskuntaan. Siinä koulutuksen pituus ja taso olivat merkkejä kansakunnan kehittyneisyydestä. Mainitut muutokset tekivät näkyviksi koulutuksen yhteiskunnalliset perustehtävät: kvalifikaatioiden tuottamisen, integraation, valikoinnin ja varastoinnin. Oppivelvollisuuden säätäminen ja peruskoulun toteuttaminen olivat Rinteen mukaan erityisen tärkeitä kansallisen integraation rakentamisessa sisällissodan ja toisaalta nopean rakennemuutoksen jälkeen. Koulutuksen tehtävien hahmottaminen auttaakin ymmärtämään, miksi koulutus eri aikoina ja eri yhteiskunnissa on toiminut, kuten on toiminut.

Lähes samaan hengenvetoon Rinne kuitenkin muistutti, että virallisen ja hyvän koulutusjärjestelmän katveessa on aina niin sanottu piilo-opetussuunnitelma. Oppilaat oppivat elämästä paljon myös muualla kuin koulussa. Virallinen opetussuunnitelma näyttäytyykin asiaa tutkineelle ”runoutena”, jonka kauniita ja yleviä tavoitteita ei aina koulun arjessa saavuteta. Opettajilla on osaamista ja suuri itsenäisyys soveltaa opetussuunnitelmaa arjen reunaehtojen puitteissa.

Suomalaisen koulutuksen kehittämiseen on keskeisesti liittynyt opettajankoulutuksen modernisointi seminaarien ”lähetystyökeskuksista” osaksi yliopistoja ja tieteellisiksi laitoksiksi. Yksi olennainen elementti on ollut opettaja-ammatin statuksen muutos; opettajuudesta tuli kunniallinen ammatti myös keskiluokkaan kuuluville viimeistään yliopistollistamisen myötä 1970-luvun alussa. Näin opettajan ammatti sai akateemisen statuksen, joka on edelleen tärkeä rekrytoinnin ja opettajien arvostuksen kanalta. Tässä suhteessa Suomi poikkeaa monesta muusta maasta, joissa pä-

tevien opettajien saaminen on kiven takana. Kokonaisuutena Risto Rinne arvioi opettajankoulutuksen kehittyneen meillä hyvään suuntaan ja olevan edelleen korkeatasoista.

Opettajankoulutuksen tasokkuudesta huolimatta Risto Rinne nosti esiin niihin keskittyneiden laitosten ja toisaalta varsinaisten kasvatustieteiden laitosten eron tutkimuksen näkökulmasta. Vakavampi ja pitkäjänteisempi tutkimustyö on merkittävämmässä asemassa kasvatustieteen laitoksilla kuin opettajankoulutuksessa, niin ”tavallaan ikäväkin tosiasia kuin se edelleenkin on”. Tämä näkyy esimerkiksi Turun yliopistossa haluna korostaa tutkimusta ja levittää sitä kahteen suuntaan eli historiaan, menneisyyden ymmärtämiseen, sekä paikannukseen eli ymmärrykseen siitä, mitä paikallinen ja kansallinen on suhteessa ylikansalliseen. Viimeksi mainittu, ylikansallinen paine, tiivistyy Rinteen mukaan OECD:n rooliin ja se on muokannut Suomen koulutuspolitiikkaa ja -järjestelmää ennennäkemättömällä tavalla viime vuosikymmeninä.

Kansainvälisen kontekstin ohella toinen tärkeä elementti peruskoulua ja laajemmin koulutuspolitiikka viime vuosikymmeninä koskeneessa keskustelussa on Rinteen mukaan ollut oikeiston eli Kokoomuksen paluu keskeiseksi hallituspuolueeksi 1980-luvun lopulla pitkän oppositiokauden jälkeen. Tämä tarkoitti, että poliittisesti lähdettiin ajamaan ”hävityn peruskoulukamppailun jälkeen” uudenlaista peruskoulua 1990-luvulla. ”Historiallisen vallan viekkaukset” tuli kuitenkin näkyviin siinä, että ylikansallisen OECD:n Pisa-mittaukset osoittivat yllättäen vuosituhannen vaihteessa suomalaisen peruskoulun laadukkuuden sekä tasa-arvoisuuden ja hiljensivät järjestelmää kohtaan esitettyä kritiikkiä. ”Uudenlaisen” peruskoulun rakentamisyritys jätti kuitenkin perinnöksi aikaisempaa lohkoutuneemman perusopetusjärjestelmän erikoiskouluineen ja vanhempien koulutusvalintoineen. Rinne arvioi, että meillä etenkin maksuttomuus ja peruskoulutuksen julkinen monopoli ovat hillinneet monissa maissa tunnettua ”valkoista pakoa” eli hyvässä asemassa olevien perheiden jälkeläisten siirtymistä ”parempiin” kouluihin sekä siitä seurannutta koulutuksen laajaa segregatiota.

Varsinaista ja laajaa peruskoulukritiikkiä näkyy Rinteen mukaan nykyään aika vähän. Sen sijaan hiljattain toteutettua oppivelvollisuuden laajentamista koskeneessa keskustelussa vanhat, peruskoulun syntyvaiheista tutut, asenteet, argumentit ja poliittiset jaot tulivat uudelleen esille. Peruskoulun vastustamisesta tuttu ajatus, että ”kaikki eivät voi oppia kaikkea” näkyi nyt pienen raaputtamisen jälkeen ”pakkokoulutuksen” vastustamisena 17–18-vuotiaille.

Mitäpä sitten tulevaisuudessa? Ensimmäinen tärkeä asia on Risto Rinteen mielestä saada lisää tietoa koulutuksen merkityksestä yksittäisten ihmisten elämänurille pitkällä aikavälillä. Tätä tietoa ollaan nyt tutkimuksilla hankkimassa ja se on tärkeää tulevaisuuden linjauksien kannalta. Huolestuttavana Rinne sen sijaan pitää korkeakoulutettujen määrän hiipumista Suomessa. Olemme menettäneet asemiamme kansainvälisessä vertailussa pitkään jatkuneiden koulutusleikkausten takia. Lisähuolta tuovat syntyvyyden lasku sekä erojen kasvu ”tavallisten” ja maahanmuuttajapainotteisten koulujen välillä. Viime mainittujen kohdalla tämä saattaa rapauttaa uskoa koulutuksen merkitykseen tulevaisuuden rakentamisen välineenä. Lohkoutumisen ehkäisy ja riittävän rahoituksen turvaaminen koulutukselle ovat tässä suhteessa avainasemassa.

Yliopistojen osalta Rinne tuskailee turhaa mittaamista ja ”hölmöjen indikaattorien” painoarvoa toiminnan suuntaajina. Pysyvä ja riittävä perusrahoitus on avainasemassa myös yliopistojen kohdalla pitkäjänteisessä ja ”ei-likinäköisessä” tutkimuspolitiikassa. Kaikesta, nykyisestä maailmanpoliittisesta tilanteestakin, huolimatta Rinne uskoo Suomen mahdollisuuksiin selvitä ja menestyä tulevaisuudessa:

Olen säilyttänyt optimismin, sillä koulun läpi kahlaviin ihmisiin tarttuu aina jotain hyvää, luottamusta ja jotakin vähemmän vanhoihin ajattelumalleihin liittyvää --- uskon, että koulutusjärjestelmä luo paremmat puitteet tulevaisuudelle --- mutta tarvitaan rahoitusta ja näkemys, että toimitaan pitkässä linjassa, eikä lyhytaikaisissa järjestelmissä.